

بررسی نقش مدیران و معلمان در پرورش خلاقیت دانش آموزان و شیوه های پرورش خلاقیت در مدرسه

احمد مظفرزاده^۱

مصطفی عباسی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶

چکیده

هدف از نگارش مقاله حاضر، بررسی نقش مدیران و معلمان در پرورش خلاقیت دانش آموزان و شیوه های پرورش خلاقیت در مدرسه می باشد. ممکن است تصور کنیم تأکید بر ایجاد خلاقیت در دانش آموزان تنها با انگیزه‌ی پیشرفت تحصیلی آنان است. اگرچه تأثیر بر پیشرفت تحصیلی آنان انکار شدنی نیست، نمی توان این تأثیرگذاری را به همین مورد محدود کرد. خلاقیت تنها با هوش و تفکر دانش آموز مرتبط نیست بلکه با شخصیت او نیز ارتباط کامل دارد. خلاقیت بخش جدانشدنی از رشد فردی کودکان و نوجوانان است. هم والدین و هم مربیان و آموزگاران در تقویت خلاقیت در دانش آموزان سهم دارند. عوامل مهم در پرورش خلاقیت دانش آموزان، این سه مورد هستند: آموزگار: نیاز است آموزگاران به شغل و رشته‌ی خود مسلط باشند. علاقه‌مندی به شغل و رشته، قابل تفکیک از تسلط بر آن نیست. دانش آموز: باید زمینه‌های پرورش خلاقیت در دانش آموزان وجود داشته باشد. هر دانش آموز باید نسبت به سبکی از یادگیری که برای او کارایی بیشتر دارد، آگاهی یابد. برنامه درسی و تحصیلی: برنامه‌های درسی باید انعطاف لازم را برای ایجاد خلاقیت در دانش آموزان داشته باشند. اگر فشار روی معلم و دانش آموز باشد که تنها باید بر تدریس دروس اکتفا شود، فضایی برای رشد و شکوفایی خلاقیت پدید نخواهد آمد. این مقاله بر آن است تا به بررسی نقش مدیران و معلمان در پرورش خلاقیت دانش آموزان بپردازد. ابتدا ویژگیهای شخصیتی و خصوصیات افراد خلاق و ویژگی کودکان خلاق مورد بررسی قرار گرفته، سپس به ویژگیهای رفتاری آنان اشاره می گردد. در ادامه نقش محیط مدرسه و معلمان بر خلاقیت دانش آموزان و موانع خلاقیت و نوآوری مورد بحث و بررسی قرار گرفته و در پایان به راهکارهایی که در جهت بهبود خلاقیت کودکان و نوجوانان مفید بوده و به بهبود خلاقیت دانش آموزان در محیط مدرسه کمک می کند، اشاره می گردد.

واژگان کلیدی

خلاقیت، کودکان خلاق، دانش آموزان خلاق، مدیران، معلمان، موانع خلاقیت

۱. دبیر آموزشگاه شهید بهشتی متوسطه اول، اداره آموزش و پرورش منطقه گله دار، فارس، ایران.

۲. دبیر آموزشگاه شهید بهشتی متوسطه اول، اداره آموزش و پرورش منطقه گله دار، فارس، ایران.

مقدمه

امروز جامعه، بیش از هر زمان دیگر به افراد هوشمند و خلاق نیاز دارد، هر قدر جهانی که در آن زندگی می‌کنیم پیچیده تر می‌شود، نیاز به شناسایی و پرورش ذهن‌های خلاق و آفریننده نیز بیشتر و شدیدتر می‌گردد به همین دلیل، در شرایط کنونی، مسئله خلاقیت از مهم‌ترین مسائل در قلمرو روانشناسی آموزشگاهی است، با توجه به این امر باید مدیرانی مبتکر و خلاق را برای رده‌های متفاوت مدیریت برگزید، مدیران توانمندی که قادر باشند با اتخاذ تدابیر و شیوه‌های بایسته، به ویژه در دستگاه آموزش و پرورش، زمینه را برای تجلی و بروز استعدادها و خلاقیت‌های معلمان و دانش‌آموزان فراهم آورند. اگر با استناد به نظر ((ژان پیاژه)) هدف اصلی آموزش و پرورش را آفرینش و بویژه آفرینش انسانهای توانا به انجام دادن کارهای نو و انسان‌هایی خلاق و نوآفرین و کاشف بدانیم.

وظیفه و رسالت سازمان‌های آموزش و پرورش و از جمله مدارس این است که به کارگماری مدیران مبتکران و نوآور و ارائه طرح‌های جدید و روش‌های نو، زمینه بروز این ویژگی‌های آدمی را در معلمان و دانش‌آموزان فراهم آورند و فضای مدارس را به فضای بالنده، خلاق، مبتکر، روح‌افزا، صمیمانه اثربخش، پرتلاش هماهنگ و لذت‌بخش تبدیل کنند.

البته این امر مستلزم تدوین طرح‌ها و برنامه‌های گوناگونی است که مدیران مدارس باید با اجرای تدریجی آنها، تحول، تحرک و تغییرات جدیدی در واحدهای آموزشی پدید آورند. بطور کلی، برنامه ریزی در تمام سطوح مدیریت، بویژه مدیریت مدرسه، مستلزم داشتن اندیشه خلاق، ارائه ابتکارات جدید، ورزیدگی و مهارت در بکارگرفتن منابع و عوامل متعدد است.

بنابراین با توجه به نقش مهم مدیران در هماهنگی کلیه فعالیت‌های معلمان و دانش‌آموزان و ایجاد خلاقیت در محیط آموزشگاهها در این تحقیق به بررسی و چگونگی راههای پرورش خلاقیت در دانش‌آموزان در محیط مدرسه خواهیم پرداخت.

ویژگیهای شخصیتی و خصوصیات افراد خلاق

محققین سرشناس آزمایشگاه روانسنجی دانشگاه کارولینای شمالی آمریکا از جمله تی. جی. تورستون و جی. جی. میلنجر (۱۹۵۴) طی پروژه ای مشترک با دانشگاه شیکاگو که قصدشان ساخت یک آزمون معتبر برای سنجش خلاقیت (CREE) پرسنل شرکت عظیم جنرال موتورز و شناخت افراد خلاق و غیر خلاق بود دریافتند: افراد خلاق کار منظم و سیستماتیک را دوست ندارند، کم حوصله بوده، از گوش دادن به سخنرانی در رنج هستند، بی‌قرار و ناآرام می‌باشند، در بیان عقاید خود صراحت دارند، اهل مطالعه هستند اما نه برای حل مشکلات، تمایلات هنری مشخصی دارند، وقت زیادی در بیرون از منزل سپری نمی‌کنند، از مشکلات نمی‌هراسند، نگرانی کمتری از آینده دارند، تحت شرایط فشار بهترین ایده‌ها را ارائه می‌دهند (کرمی، ۱۳۸۵). مردم کنجکاو و هرگز خسته نمی‌شوند برای آنها زندگی یک پژوهش

پایان ناپذیر است (رابینز، ۱۹۹۱). اقلیت خلاق مثبتند آنان کسانی هستند که در میان تردیدها و نومیدها، جرعه امید و خوش بینی را روشن نگه می دارند اقلیت خلاق به پیشرفت فرهنگ معتقد بوده و تحرک افزون تری به چرخهای تاریخ، توسعه و ترقی جامعه و بشریت می دهند. افراد خلاق خود را مقید می شمارند تا از حد انتظاری که دیگران از آنها دارند فراتر روند (بیچر، ۱۸۸۰). از نظر افراد خلاق هر گز زمان برای نیل به هدف محدود نیست (الیوت). این جملات تنها گوشه ای از اظهار نظر صاحب نظران در مورد خصوصیات افراد خلاق است. برخی از روانشناسانی مانند تیلور و بارون^۱ (۱۹۶۳) کوشیده اند خلاقیت را با ویژگیهای شخصیتی مشخص سازند آنان ویژگیهای بارزی چون استقلال عمل، نسبی گرایی، اذعان به اشتباه، میل به پیچیدگی و تازگی و شوخ طبعی را برای خلاقان برشمرده اند (کفایت، ۱۳۷۳). استییز نیز سلامت روانی، انعطاف پذیری، ترجیح پیچیدگی، استقلال رای و قوه ابتکار را از جمله خصوصیات خلاقان برشمرده است. افراد خلاق حتی از دوران کودکی معمولا خصوصیات شخصیتی و رفتاری متفاوت، جالب و گاه عجیب دارند. مطالعه در احوال دانشمندان و هنرمندانی که دستاوردهای اصیل و مهمی در رشته هایشان داشته اند نشان میدهد که عوامل شخصیتی نظیر استقلال در قضاوت، برخورداری از انگیزه پیشرفت، ابتکار عمل و بردباری در برابر ابهامات از جمله شرائط مهم در دستیابی به کشفیات خلاق هستند (هلیگارد، ۱۳۶۸).

ممکن است وجود این ویژگیها موجب برداشت منفی و تطابق مشکل فرد در محیط خانه، مدرسه، دانشگاه، سازمان و ... شود. سیستم تربیتی خانواده و آموزش پرورش معمولا الگوی پیروی از مدل های تعیین شده در آموزش مفاهیم و مهارتها را توصیه و ترجیح میدهد و از فرد انتظار دارد بر طبق باورها و شیوه های رایج (بصورت قالبی) در محیط رفتار نموده و فردی شبیه دیگران به بار آید. هنجارها را رعایت و از جریان عادی زندگی خارج نشود. دریافت و بازپس دادن استاندارد آنچه در قالب کتابهای درسی و برنامه های تربیتی تدوین شده مطلوب اکثریت والدین، مربیان، مدیران و حتی کودکان است که کمال نیل به آن مترادف موفقیت شمرده می شود. وجود سیستم سرفصل، کتابهای معین، نظم و انضباط، یکنواختی در رفتار، ارزیابی و نمره دهی و ... مصادیق آن هستند؛ اما کودکان و افراد خلاق به سختی در این چهارچوبها و قالبها قرار میگیرند. مفهوم انضباط، ارزیابی و حتی موفقیت تحصیلی و شغلی و نهایتا خوشبختی در نظر آنان چیزهای متفاوتی هستند بنابراین ممکن است چنین دانش آموزانی زیاد درس خوان نبوده و نمرات خوبی هم نداشته باشند و همواره با مشکل سازگاری در خانه، مدرسه و سازمان مواجه باشند. والدین، مربیان، مدیران و ... همه متفق القول هستند که تحمل افراد خلاق واقعا سخت است. بنا براین هیچ چیز بدتر از تحمل گروهی از افراد خلاق نیست. ممکن است تصور شود در چنین جمعی ظرفیت های مثبت مربوط به خلاقیت به ایجاد فضای مناسب کمک کند، اما چنین نیست نتایج تحقیقات نشان میدهد در جمع افراد خلاق، ابراز مخالفت با همدیگر و میل به آزار و اذیت نیز زیاد است؛ بنابراین مشکل سازگاری و تحمل سخت تر خواهد بود. برای مثال دانش آموز خلاق برعکس دانش آموز پراستعداد تا

^۱ - Taylor & Borron

^۲ - Estiz

حد زیادی احساس بدبینی معلم را برمی انگیزد هرچند عمدتاً چنین احساسی بواسطه داشتن بار اخلاقی و مسئولیتهای حرفه ای از سوی معلم انکار می شود. چنین نتیجه مهمی از اجرای پرسشنامه ها و آزمونهای مختلف در زمینه هوش و خلاقیت بدست آمده است. معلمان در هر صورت ارزیابی مثبت تری در مورد دانش آموزان با هوش نسبت به دانش آموزان خلاق دارند. علت موضوع چه چیزی می تواند باشد؟ کودکان باهوش و پر استعداد معمولاً در پی همسانی با معلمان خود هستند ولی کودکان خلاق اصولاً دنبال همسان شدن با کسی نیستند و چه بسا روحیه مخالفت با معلم نیز در آنان وجود داشته باشد.

در نمونه ای از آزمونهای مربوط به خلاقیت یک سری کارت بدون نوشته که شامل صحنه ها هستند به افراد نشان داده شده و از آنها خواسته می شود سناریو و داستانی برای موضوع طراحی نمایند. در افراد تیز هوش پاسخ ها کم و بیش شبیه هم بوده و برداشت واقع بینانه از صحنه ارائه می شود اما در افراد خلاق معمولاً پاسخها متفاوت و دارای جنبه های بدیع و نو می باشند.

داشتن روحیه شوخ طبعی^۱ و رفتارهای شاد از ویژگیهای عمومی دیگر افراد خلاق است. آزمونهای مربوط به صفت شوخ طبعی را جزو رتبه سوم خلاقان و همین صفت را در رتبه نهم تیزهوشان ارزیابی می نماید. خلاق ها با نتیجه گیریهای غیر عادی و خنده دار از هر موضوعی، فضای شاد و هیجان انگیزی برای خود و دیگران ایجاد می کنند. شوخ طبعی فرآیندهای فیزیولوژیک، روانی و اجتماعی را ادغام یا سنتز می کند. بنابراین توانایی ایجاد شوخی و مزاح یا داشتن توانایی شوخ طبعی ویژگی مهم افراد خلاق است. بدون شوخی، زندگی برای غالب مردم غیر قابل تحمل است. برای بسیاری از مردم شوخ طبعی یک راه بقاء و یک نیروی شفا بخش است ... بسیاری از پژوهشگران حل خلاق مسائل یاد آور شده اند که جرعه راه حل های موفقیت آمیز از طریق شوخ طبعی زده شده است (تورنس، ۱۹۷۹).

خیال پردازی نیز چون شوخ طبعی کارکرد بسیار مثبت در رشد خلاقیت دارد نیجه معتقد بود حذف خیالپردازی مساوی با مرگ انسان است و یا سامرست موام تاکید داشت الهام پایه و اساس تفکر خلاق است. در واقع آنچه امروز خیالپردازی به حساب می آید ممکن است فردا تحقق یابد.

صاحب نظران زیادی وجود دارند که علاقمند ذکر ویژگیهای شخصیتی افراد خلاقیت هستند استینر (۱۹۶۵) بارون (۱۹۶۹) و باربار کلارک (۱۹۷۹) از جمله آنان هستند. در سالهای میانی دهه ۱۹۸۰ توماس بکلی و دیوید بوید، پس از مطالعه نوشته های مربوط به "روانشناسی خلاقیت" سرانجام توانستند پنج عامل زیر را به عنوان ابعاد مهم و عمومی زندگی افراد خلاق تعیین و ذکر نمایند که عبارتند از:

الف: نیاز به کسب موفقیت: این قبیل افراد همواره در پی اهداف بلندپروازانه و موفقیت هستند.

^۱ - Sense of humor

^۲ - Creative psychology

^۳ - Need achievement

- ب: خود کنترلی!** زندگی و سرنوشت این قبیل افراد را نه شانس، بلکه اراده و کنترل خود تعیین می کند.
- ج: تحمل ریسک!** خطر کردن و ریسک نسبتا بیشتر از خصوصیات افراد خلاق است.
- د: رویارویی با وضع مبهم!** برای افراد خلاق لازم نیست همه چیز برای اتخاذ تصمیمات و انجام کارها روشن باشد.
- ه: رفتار نوع A:** میل به دستیابی حداکثر نتایج، حتی اگر مستلزم بی اعتنائی به اعتراضات دیگران باشد؛ یعنی داشتن سماجت و اعتماد به نفس زیاد (غنی زاده، ۱۳۸۷).
- در اینجا با تاکید مجدد به این حقیقت که افراد خلاق واجد خصوصیات متفاوت و گاه متضاد با سایر افراد می باشند رئوس مهم ویژگیهای افراد خلاق را که در منابع مختلف آورده شده ذکر می کنیم:
- ۱- میل به استقلال و خودپیروی ۲- قدرت تخیل و رویا پردازی ۳- مشورت با دوستان تا والدین ۴- ارتباط نسبتا سرد عاطفی با والدین ۵- همانند سازی با غیر هم جنس ۶- اجتناب از وقت گذرانی ۷- میل به مطالعه، نقاشی و شعر گفتن
 - ۸- بی زاری از دروسی مثل ریاضی ۹- شوخ طبعی و بی نظمی نسبی ۱۰- ناسازگاری و تطابق مشکل ۱۱- ابهام پذیری و تحمل پیچیدگی ۱۲- پشتکار داشتن و فعال بودن ۱۳- تحمل ناکامیها و خستگی ناپذیری
 - ۱۴- انگیزه درونی قوی ۱۵- ریسک پذیری و انعطاف ۱۶- اعتماد به نفس و جسارت ۱۷- بی اعتنائی به پاداش، نام و نشان ۱۸- میل به ناشناخته ماندن ۱۹- بی میلی به تعریف و تمجید ۲۰- میل به آزادی و فرار از محدودیت ۲۱- مهارت کلامی قوی ۲۲- توجه به ارزشها نه قوانین ۲۳- نیل به دستاورد نه نتیجه و...
- (پیر خایفی، ۱۳۷۷) و (کولدوری رو، ۲۰۰۱).

ویژگی کودکان خلاق

کودکان تیز هوش و با استعداد کسانی هستند که توانمندی های قابل توجهی در عملکرد کنش های هوشی نشان میدهند. این کودکان به طور بالفعل یا بالقوه در یک یا چند زمینه از خود برجستگی خاصی نشان می دهند (غلامعلی افروز، ۱۳۷۳).

- (۱) توانایی در هوش عمومی
- (۲) استعداد خاص تحصیلی
- (۳) تفکر خلاق یا مولد
- (۴) توانایی رهبری
- (۵) هنرهای تجسمی و نمایشی
- (۶) توانایی روانی - حرکتی

¹ - Self control

² - Tolerance for risk

³ - Tolerance for ambiguity

بر اساس تعریف ترمن کسانانی که از بهره هوشی دو انحراف معیار بالای میانگین (۱۰۰) باشند تیز هوش هستند - به عبارت دیگر آن دسته از کودکانی که بر اساس آزمون هوشی عمومی (استنفرد - ینیه) (گنجی، ۱۳۷۳). بهره هوشی آنها ۱۳۲ یا بالاتر باشد تیز هوش قلمداد می شوند.

ویژگی های رفتاری کودکان خلاق

(۱) کمال جویی

(۲) شدت و عکس العمل سریع

ویژگی های عمومی کودکان و دانش آموزان خلاق و تیز هوش: (افروز، ۱۳۷۳).

(۱) برخورداری از بهره هوشی بالاتر از متوسط (۱۰۰)

(۲) برجستگی خاص در یادگیری و یادسپاری و یادآوری مطالب

(۳) حافظه قوی: مطالب مورد علاقه را با سرعت و دقت خارق العاده فرا می گیرند.

(۴) پر انرژی بودن: غالباً نیاز کم تری به خواب دارند.

(۵) قدرت تخیل: اغلب این کودکان همبازی های خیالی هم دارند.

(۶) کنجکاوی: دوست دارند سئولات فراوان و پیچیده مطرح کنند.

(۷) ارائه پاسخ های پیچیده: در پاسخ سعی می کنند به زمینه های پیچیده و بدیع رو آورند.

(۸) درک سریع روابط بین عناصر و پدیده های مختلف

(۹) گستردگی خزانه بغات

(۱۰) سلامت کلامی: نسبت به همسالان از قدرت و سلامت روانی کلامی بالاتری برخوردارند.

(۱۱) خوش خلقی.

(۱۲) گستردگی دامنه علایق

(۱۳) گستردگی دامنه توجه

(۱۴) قدرت تفکر انتزاعی

(۱۵) سازماندهی تازه از اطلاعات دریافتی

(۱۶) حساسیت فوق العاده

(۱۷) کمال جویی

(۱۸) علاقمندی نسبت به دیگران

(۱۹) قدرت رهبری و تمایل به نظارت

(۲۰) تمیزی و توجه به ظاهر فیزیکی و بهداشت

کودکان و دانش آموزان انزوا طلب

- بر خلاف دانش آموزان خلاق و با استعداد دانش آموزان منزوی و گوشه گیر دارای صفات و ویژگی های زیر هستند.
- از لحاظ هوشی در سطوح مختلف و پراکنده قرار دارند زیرا دانش آموز با استعداد هم ممکن است منزوی و گوشه گیر باشد.
- از لحاظ میدان تحرک و حوزه فعالیت رفتاری کاهش نرخ رفتاری بخصوص در بازی و شرکت در گروه را دارند.
- علاقه و انگیزه ای به یادگیری مطالب جدید ندارند.
- دارای فراوانی ارتباط کلامی و غیر کلامی بسیار اندک هستند.
- معمولاً از یک عقده و گره خلقی یا جسمانی یا اجتماعی در رنج هستند.
- این قبیل کودکان از لحاظ شخصیتی کم رو و خجالتی و معمولاً دارای اضطراب در برقراری ارتباط هستند.
- در برنامه ریزی هفتگی و کلاسی و درسی دچار ضعف هستند.
- به امور و فعالیت های فردی و نظافتی کم اهمیت هستند.
- در مورد موارد و مسایل جدید نه تنها رغبت نشان نمی دهند بلکه با نوعی بی میلی و گریز از آن فرار می کنند.
- هیچ اهمیتی به پیشرفت ها و موفقیت های همسالان نمی دهند.

شناسایی دانش آموزان خلاق

هرچند بسیاری از ویژگیهای کلی افراد خلاق که در قسمت قبل معرفی گردید کمابیش شامل دانش آموزان خلاق نیز می گردد، اما از آنجا که تاکید اصلی این مقاله بر بهبود خلاقیت دانش آموزان در محیط مدرسه می باشد، در همین موردسه دلیل دیگر نیز وجود دارد که این ضرورت را تاکید کند:

۱: محیط مدرسه و کلاس به خودی خود رفتارهای ویژه ای را در دانش آموزان خلاق ایجاد میکند که ممکن است دانش آموزان هارا در محیط منزل یا محیط های دیگر نمایان سازد و یا به گونه ای متفاوت نشان دهد.

۲: بسیاری از رفتارهای دانش آموزان خلاق، خاص محیط تحصیلی آن هاست و از لحاظ نوع و شدت با خصوصیات سایر افراد خلاق متفاوت است

۳: آشنایی با خصوصیات بارز دانش آموزان خلاق به معلم امکان میدهد تا آن هارا بهتر بشناسد و به برنامه ریزی در جهت تقویت، پرورش، تغییر و اصلاح موارد لازم بپردازد.

به طور کلی دانش آموز خلاق غالباً از طریق خصوصیات و رفتارهای زیر قابل شناسایی است:

- ۱: ایده ها و نظرات خود را بدون ترس در کلاس مطرح می کند.
- ۲: معمولاً برای مسائل راه حل ها و پاسخ هایی متفاوت از سایر دانش آموزان ارائه می کند.
- ۳: به فعالیت های هنری علاقه زیادی دارد و در این زمینه دارای تجربه و مهارت است.
- ۴: غالباً ایده ها و راه حل های بیش تری نسبت به سایر هم کلاسی های خود پیش نهاد می کند.

- ۵: معمولاً قادر است با طنز پردازی ها و شوخی های جالب دیگران را بخنداند.
- ۶: تمایل زیادی به تغییر نظرات معلم و یا مطالب کتاب دارد.
- ۷: در کلاس اغلب سوالاتی غیر عادی و گاه عجیب و غریب می پرسد.
- ۸: علاقه ی زیادی به نقاشی و ترسیم افکار و ایده های خود دارد.
- ۹: انتقادگر است و هر نظر یا عقیده ای را به راحتی نمی پذیرد.
- ۱۰: گاهی به خاطر بیان نظرات و ایده های عجیب و غریبش در نظر دانش آموزان دیگر فردی غیر عادی جلوه می کند.
- ۱۱: از قوه ی تخیل خوبی برخوردار است.
- ۱۲: معمولاً در کلاس با آب و تاب صحبت می کند و سعی می کند ایده هایش را با جزئیات کامل شرح دهد.
- ۱۳: داری ابتکار است و غالباً ایده ها و پاسخ های منحصر به فرد ارائه می کند.
- ۱۴: حساس، باریک بین و نکته سنج است .
- ۱۵: بسیار فعال است و غالباً در آن واحد چند طرح و ایده در زمینه های مختلف را در سر می پروراند.
- ۱۶: به تجربه و آزمایش علاقه ی فراوانی دارد.
- ۱۷: در نفوذ و تأثیر گذاری بر دوستان خود از توانایی زیادی برخوردار است.
- ۱۸: آمادگی طرد شدن و عدم تأیید از طریق دیگران را داراست.
- ۱۹: به مطالعه ی موضوعات متنوع و گوناگون علاقه مند است و زمان قابل توجهی را به این امر اختصاص می دهد.
- ۲۰: از اطلاعات عمومی زیادی برخوردار است و سعی می کند که از آن ها استفاده ی عملی و کاربردی کند.

اصول پرورش خلاقیت در کلاس درس

- در این قسمت مهم ترین اصول و روش هایی که در این مورد وجود دارد و می تواند در فرآیند رشد خلاقیت نقش تسهیل کننده و تسریع کننده داشته باشد، بیان می گردد:
- به عنوان معلم شخصاً به فعالیت های خلاق علاقه نشان دهید و با دانش آموزان خود در انجام تمرینات خلاقیت مشارکت نمایید.
- در کلاس خود تا حد امکان از وسایل و روش های آموزشی دیداری - شنیداری استفاده کنید.
- تفاوت های فردی میان دانش آموزان را در نظر داشته باشید و به فردیت هر یک از آن ها احترام بگذارید.
- تا حد امکان به دانش آموزان امنیت و آزادی عمل بدهید و از وضع مقررات خشک و محدود کننده در کلاس خودداری کنید.
- آن ها را با زندگی نامه های افراد خلاق تاریخ آشنا نمایید.

معلم دوست دار خلاقیت: هیچ چیز برایم جذاب تر از گوش دادن به ایده های عجیب و غریب دانش آموزانم نیست؛ به ویژه هنگامی که با هیجان و آب و تاب در مورد آن صحبت می کنند.

برخی از ویژگی معلم علاقه مند به خلاقیت که داشتن آن ها را به بازدهی بیش تر کلاس و تدریس او می انجامد:

- تحمل عقاید نو دانش آموزان را داشته باشد.

- از صبر و تحمل بالایی برخوردار باشد.

- به تفاوت های فردی و منحصر به فرد بودن تک تک دانش آموزان اعتقاد داشته باشد.

- دوست دار هنر و زیبایی شناسی باشد.

- تا حد امکان به دانش آموزان خود آزادی عمل بدهد.

- خیال پردازی دانش آموزان را تشویق کند.

- در مواقع لزوم بتواند کودکانه بیندیشد و کودکانه عمل کند.

- به دانش آموزان خود اجازه دهد که گاهی اشتباه کنند!

معلم دوست دار خلاقیت: احساس می کنم اگر به دانش آموزانم اجازه ای اشتباه کردن را بدهم، بزرگ ترین چیزها را به آن ها آموخته ام.

- خلاقیت عمیق نگاه کردن به موضوع است.

- خلاقیت دوباره نگاه کردن به موضوع است.

- از نظر گیلفورد سه نوع تفکر وجود دارد: تفکر تحلیلی (منطقی) - تفکر همگرا (قالبی) و تفکر واگرا (جانبی - خلاق).

- نیم کره راست مغز دارای تفکر همگراست و نیم کره چپ دارای تفکر واگرا.

- در تفکر قالبی بر روی این تمرکز می شود که در همه مسائل همسان سازی صورت گیرد.

- برنامه درسی در کشورهای جهان سوم در حال توسعه بر مبنای تفکر همگرا (قالبی) می باشد.

- در تفکر واگرا به شاگرد اجازه داده می شود در برابر هر مسأله تازه فکر کند و جواب و راه حل خلاقانه ای ارائه کند.

- تفکر واگرا عمقی نگر است ولی تفکر همگرا، سطحی نگر می باشد.

- دخترها واگرا تر از پسرها هستند و پسرها همگرا تر از دخترها می باشند.

- داشتن بهره هوشی در حد متوسط برای خلاقیت کافی است.

- معلولیت جسمی تأثیری در خلاقیت ندارد.

تورنس برای آموزش خلاقیت، به معلمان پیشنهادهایی ارائه داده است که انجام آن ها خلاقیت دانش آموزان را بیش تر

می کند. این پیشنهادات عبارتند از:

۱. تفکر خلاق را با ارزش بدانید.

۲. دانش آموزان را به محرک های محیطی حساس تر کنید.

۳. دستکاری اشیا و عقاید را تشویق کنید.
۴. چگونگی آزمودن هر عقیده را به طور منظم آموزش دهید.
۵. تحمل پذیرش عقاید تازه را توسعه دهید.
۶. کلاسی با جو خلاق به وجود آورید.
۷. به کودکان یاد دهید، تفکر خلاق خود را معتبر بدانند.
۸. مهارت های اجتناب از فشار و تمسخر را به کودکان بیاموزید.
۹. درباره فرآیند خلاقیت به دانش آموزان اطلاعاتی بدهید.
۱۰. یادگیری خودانگیخته را تشویق کنید.
۱۱. عادت رسیدن به مضمون کامل عقاید را تشویق کنید.
۱۲. انتقاد سازنده را توسعه دهید نه فقط انتقاد کردن را.
۱۳. کسب دانش در رشته های گوناگون را تشویق کنید.

چه عواملی در پرورش خلاقیت دانش آموزان می توانند موثر باشند؟

ذهنی که در جستجوی ثبات است راکد می ماند مانند همان آبنگیز کنار رودخانه، این ذهن به زودی پر از فساد و پوسیدگی خواهد شد تنها ذهنی که دیوار، مانع، مکان استراحتی ندارد، بطور کامل با زندگی بدون وقفه در حال جلو رفتن، کشف و انفجار است تنها چنین ذهنی می تواند شادمان باشد و تا ابد نو، زیرا چنین ذهنی خود به خود خلاق است. خلاقیت کیفیتی است که در همه انسانها وجود دارد و تفاوت تنها در میزان آن است، مانند هوش که مقدار آن در عده ای کم و در بعضی زیاد و بسیار زیاد است.

خلاقیت کم، نشانه یک فرد عادی است و خلاقیت زیاد آدم های خلاق و مبتکر را از دیگران متمایز می سازد در مورد ارتباط بین بهره هوشی و خلاقیت نمی توان به درستی رابطه ای را تصور کرد، زیرا بسیاری از افراد خلاق، افراد باهوشی نیستند، همچنین نمی توان گفت افرادی که هوش های بالا دارند، خلاق و مبتکرند جالب است بدانیم که دانش آموزان خلاق به اندازه دانش آموزان باهوش مورد علاقه معلمان نیستند.

نتایج این تحقیقات اگر چه قابل تصمیم به کل است، هشدار می دهد که وضعیت کلاسهای درسی را تا حدودی روشن می سازد_ دانش آموزان موفق و مورد احترام معلم معمولاً آنهایی هستند که خوب گوش می دهند مطالب درس را عیناً حفظ می کنند، عاری از تفکر و اگر هستند و در هنگام پاسخ دادن به سئولات کلیشه ای عمل می کنند.

آموزگاران و معلمانی که به روش های سنتی علاقمند و پایبند هستند، معمولاً دانش آموزانی را دوست دارند که سر به راه و دنباله رو و خالی از اشتباه باشند، دانش آموزانی که با خیال پردازی ها، مسئله ای ایجاد نمی کنند و مسائل را آنگونه که عرف و عادت سال های طولانی معلم است حل می کنند.

در این گونه کلاسها تفکرات و اگر جایگاهی ندارد. احتمالاً ظرافت طبع بعضی دانش آموزان خلاق هم با بی توجهی آموزگار روبرو می شود. وقت کم و حجم زیاد دانش آموزان و ارزشیابی های آخر سال برای معلمان که متعلق به نسل کهن هستند بهانه ای مناسب است.

خلاقیت انسان ها در همه ادوار و جوامع نیروی محرکه ای بوده است که بشر را از حالت غارنشینی به عصر فضایی امروز کشانده است. انسانی که از وضعیت خویش ناراضی بوده، به دنبال کسب رضایت و بهینه کردن محیط زیست و پاسخ دادن به کنجکاوی هایش کاوش گر و نو اندیش و خلاق باشد.

یکی از انگیزه های خلاقیت، عدم رضایت است که باعث می شود نیروی ابتکار بشر شروع خلاقیت و آغاز جریانی نو و تازه را بشارت دهد.

انگیزه دیگر خلاقیت کنجکاوی است، کنجکاوی نسبت به رویدادها و پدیده های محیط زندگانی همیشه موجد برخوردار با مسئله می شود. گاه خلاقیت در شیوه حل مساله و گاه در طرح آن است.

عامل مهم دیگری که باعث بروز خلاقیت می شود، داشتن روحیه شاد و امیدوار است. افرادی که نسبت به رویدادها و مسائل محیطی دیدگاه منفی دارند، نمی توانند خلاق و نو اندیش باشند. مبارزه با درماندگی و آزاده بودن و آزاد زیستن شیوه زندگانی انسانهای خلاق است.

آنان با مردم محیط خود به راحتی می جوشند و به آنها احساس نیاز می کنند تا با درک کاستی هایشان، نیروی خلاقه خویش را بکار گیرند و عامل خیر و مبشر نیکی باشند.

استاد مطهری عقیده داشتند: «آفرینندگی و خلاقیت یعنی شکستن مرسومات متعارف. دانش آموزان در کلاسهای درس بایستی دچار شک و تردید شوند. خلاقیت در شک و تردیدهای موجود است».

نقش مدیران و معلمان در پرورش خلاقیت دانش آموزان

۱) نقش مدیران در پرورش خلاقیت: سازمان خلاق نیازمند به مدیر خلاق است که در ایجاد و حفظ فرهنگ اخلاق در درون سازمان و ترغیب، ترویج و بوجود آوردن انگیزه برای رفتار خلاق در افراد گروههای درون سازمان کوشا باشد. در این راستا، مدیران سازمانهای آموزشی باید هم از تجربه مفید در ایجاد چنین فرهنگی برخوردار بوده هم مورد تاکید کارکنان سازمان خود باشند، زیرا چنین تائیدی علاقمندی و اشتیاق افراد را افزایش می دهد.

لازارسفلد (۱۹۶۳) می گوید: مدیر باید تمهیدات و تدابیری برای رشد، نوآوری و تغییر به کار بندد. در دنیای متحول و متغیر، اشخاص و سازمانها باید بتوانند با تغییر دگرگونی سازگاری پیدا کنند و این وظایف عمده مدیر در سازمان می باشد.

در واقع ترویج و ترغیب ویژگی های پیش گفته به عملکرد مدیر بستگی دارد و مدیران می توانند تسهیل کننده بروز این ویژگی ها باشند. سؤال عمده این است که چگونه می توان این ویژگی ها را ترویج داد و کارکنان را به تفکر واداشت بطوری که خود کارکنان در این راستا به یادگیری خلاقیت و نوآوری بپردازند.

وارن بنس (۱۹۸۴) پس از بررسی های مستمر در مورد الگوهای رفتاری رهبران سازمانهای خلاق به این عقیده رسیده است که وجود ۴ نوع مدیریت و توانایی در رهبر در این رابطه می تواند سودمند باشد.

- ۱- مدیریت توجه (دقت): به توانایی شکل دادن بینش جمعی و شامل نمودن تمام کارکنان در این بینش دلالت دارد.
- ۲- مدیریت معنی: توانایی بین این بینش را بطور محسوس، معنادار و با تاثیر احساسی مد نظر قرار می دهد.
- ۳- مدیریت اعتماد: توانایی بدست آوردن و نگه داشتن اعتماد کارکنان را شامل می شود.
- ۴- مدیریت خویشتن: بر آگاهی از توانایی ها و خصوصیات ویژه خود و استفاده بهینه از آنان با حفظ روحیه موفقیت و دوری از شک و تردید نسبت به خود دلالت دارد.

کارکنانی که از این نوع رهبری برخوردار هستند برای دستیابی به اهداف سازمانی تمایل بیشتری به ایفای نقش موثر و فعال داشته تلاش بیشتری برای ارائه اندیشه های خلاق نشان می دهند.

خلاقیت به دلایل زیر برای مدیران آموزشی ارزشمند است:

- مدیران خلاق به احتمال بیشتری می توانند خود و مدرسه تحت مدیریت خود را در مقابله با مشکلات و بهره گیری از فرصت ها سازگار نمایند.

- با خلاقیت بیشتر مدیر و همکاری او کمیت و کیفیت تصمیمات و فعالیت ها افزایش می یابد.

- مدیر و معلمان از لحاظ فردی احساس چالش و رضایت بیشتری در ارتباط با کار خود می کنند.

۲) نقش معلمان در پرورش خلاقیت

شاید در ابتدای ایجاد نظام تعلیم و تربیت، یادگیری آمرانه بهترین روش یادگیری محسوب می شد ولی امروزه نیاز انسان به یادگیری از طریق پی جویی حقیقت و استفاده کردن از استعدادهای خلاق امری کاملاً اثبات شده است حال باید دید

در ایجاد شرایط بروز خلاقیت از معلمین چه کاری ساخته است. (رشد معلم، ۱۳۷۷)

- ایجاد فرصت ها برای بروز و شکوفا شدن خلاقیت

یکی از مناسب ترین راههای ایجاد شرایط برای یادگیری از طریق خلاقیت، تهیه برنامه های درسی است به نحوی که در آن فرصت های بروز خلاقیت در نظر گرفته شده باشد، این عمل به طرق مختلف قابل انجام است. بنابراین لازم است از روشهایی که دانش آموزان را با ماهیت تفکر خلاق آشنا کرده و مهارت تحلیلی آنها را تقویت می نماید استفاده نمود.

- اعطای جایزه به موفقیت های خلاق

تحقیقات آموزشی نشان داده است که دانش آموزان تمایل زیادی به یادگیری در مسیرهایی دارند که در آنها جوایزی دریافت کرده اند اگر بخواهیم استعداد خلاق دانش آموزان شکوفا گردد، باید نموده های خلاق آنان را تشویق کنیم دانش آموزان باید تشویق شوند که نظراتشان ارزش دارد این عمل با گوش دادن به نظرات آنها، توجه و آزمایش کردن آنها و بازگو کردن برای دیگران تحقق می یابد.

ماباید فرصت هایی برای رشد خود آموزیها فراهم نمایم. انتقاد از جزئی ترین روشهای یادگیری متخذه از سوی دانش آموز، فشارهای سخت بر کلمه به کلمه حفظ کردن مطالب کتاب درسی، نداشتن راههایی برای ارزشیابی آموخته های غیر درسی و غیر مدرسه ای و تلاش برای افزایش مطالب درسی، بدون دادن هر نوع امکان بازتاب هم از مسائلی است که به شدت هدف فوق را به مخاطره می افکند.

۱. تامین شرایط لازم برای رشد خلاقیت ها
۲. برقراری رابطه ای خلاق با دانش آموزان
۳. هدفدار بودن خلاقیت ها در نویسنده گی
۴. پرورش روحیه با نگرش سازنده نسبت به اطلاعات دریافتی
۵. دلگرم کردن و تشویق بیشتر فعالیت های خلاق.
۶. تامین شرایط برای انجام برخی از کارهای بدون ثبت نتایج و ارزشیابی.
۷. دانش آموزان گروه بندی شده و بهتر است گروهها بر اساس استعداد های همگون انتخاب شوند.

مدرسه و خلاقیت

محققان معتقدند همه انسان ها تنها در کودکی از استعداد خلاق برخوردارند لکن عدم وجود محیطی مناسب و بی توجهی و عدم تقویت این توانایی مانع ظهور آن می گردد. برای هر جامعه ای وجود افراد خلاق اهمیت زیادی دارد زیرا جوامع در دوره انتقال و تغییر نیاز مبرمی به راه حل های خلاق برای مسائل حال و آینده خود دارند. توبین بی معتقد است اگر جامعه ای نتواند از موهبت خلاقیت حداکثر استفاده را بنماید و بدتر از این اگر این توانایی را سرکوب نماید، انسان دیگر از حق ذاتی خود یعنی اشرف مخلوقات بودن محروم می گردد و در این صورت کم ثمرترین مخلوقات است. همین دلیل کافی است که جامعه برای تعلیم و تربیت خلاق اولویت قایل شود. با توجه به مدت زمان زیادی که بچه ها در مدرسه می گذرانند، می توان گفت تجربه های مدرسه نقش اساسی در تحقق خلاقیت آنها در آینده دارد لکن تحقیقات نشان داده افراد برجسته به ندرت از مدرسه و معلمانشان به عنوان عامل مؤثر در رشد توانایی ها و خلاقیتشان یاد نموده اند.

شیوه های پرورش خلاقیت در مدرسه

تورنس بیست اصل برای توسعه تفکر خلاق از طریق تجربه های مدرسه ارائه می دهد که به طور مختصر به بیان آن ها می پردازیم:

- ۱- تفکر خلاق را با ارزش بدانید و ابتکار فکر و عمل را تشویق کنید: هر مربی در هر دوره تحصیلی باید به عقاید جدیدی که کودکان و نوجوانان طرح می کنند توجه نموده و آن ها را تشویق کند تا استعداد خلاقشان را توسعه دهند. همچنین باید با دادن تمرینات و اگر فرصت طرح پاسخ های متفاوت را فراهم آورده و بسته به ابتکاری بودن پاسخ ها نمرات متفاوتی برای آن ها در نظر بگیرد. بدیهی است استفاده از روش های نوین یاددهی - یادگیری و توجه معلم به

تفاوت های فردی دانش آموزان در این زمینه ضروری است و هر دانش آموز باید با توجه به توانایی های خودش مورد ارزیابی قرار گیرد هر چند پاسخ او نسبت به سایرین از خلاقیت زیادی برخوردار نباشد.

۲- بچه ها را به محرک های محیطی حساس کنید: دانش آموزان را به طبقه وسیعی از محرک های طبیعی حساس نموده و بویژه در زمینه و موضوع مورد علاقه شان از آن ها بخواهید با توجه به طبیعت، کارها و مطالب متفاوتی ارائه دهند. به نظر می رسد برنامه هایی مانند اردو و گردش های علمی در این زمینه کمک شایانی به مربی آگاه می کند و او می تواند با طرح موضوعات جالب کنجکاوی فراگیران را برانگیزد و سپس به تناسب علاقه آنان فعالیت های گوناگون علمی، ادبی و هنری از آن ها بخواهد.

۳- دستکاری اشیا و عقاید را تشویق کنید: دستکاری و بررسی اشیا مربوط به کنجکاوی کودکان است که همبستگی زیادی با خلاقیت دارد. وادار نمودن آن ها به پذیرش مطلق عقاید دیگران، مانع بروز تفکر خلاق می شود. اداره کلاس به شیوه معلم محور با هدف انتقال اطلاعات یکی از مهمترین موانعی است که بر سر راه این مهم قرار دارد.

۴- چگونگی آزمایش منظم عقاید را آموزش دهید: یکی از هدف های کاملاً پذیرفته شده تربیتی این است که به بچه ها آزمون واقعیت ها را آموزش دهیم تا تصویر واقعی از دنیایی که در آن زندگی می کنند به دست آورند. معلمان باید از کلاس های ابتدایی شروع کرده و به دانش آموزان نشان دهند که چگونه برای مشخص کردن مسأله، هر پیشنهاد را به طور منظم بیازمایند مثلاً در یک مسأله معلم یا کلاس راه های مختلف حل مسأله را مشخص کرده و دانش آموزان را به یافتن راههای متفاوت تشویق کنند و به آنان اجازه دهند راجع به بهترین راه تصمیم بگیرند. به عقیده تورنس این روش می تواند از سطوح پایین خلاق مانند کلاس سوم انجام شود.

۵- تحمل عقاید تازه را توسعه دهید: یکی از مهم ترین عیوب نظام تربیتی امروزی تأکید زیاد بر برقراری هنجارهای رفتاری است تا تولید کارهای ابتکاری تا چایی که بعضی از معلمان دانش آموزی را که جواب تازه ای می دهد اذیت می کنند در حالی که مریدان باید عقاید تازه افراد خلاق را حمایت و بچه ها را به این عمل تشویق کنند. البته تحقق این امر نیاز به اصلاح نگرش معلمان و تغییر کتب درسی نیز دارد. تأکید بر استفاده از روش های خاص در حل مسائل و دادن پاسخ های مشخص به سؤالات جزو مواردی است که در کلاس های ما زیاد به چشم می خورد و به عبارتی از دانش آموزان می خواهیم جواب هایی را بیان کنند که ما به دنبال آن هستیم نه چیزهایی را که خود آموخته اند.

۶- از تحمیل یک الگوی خاص اجتناب کنید: آزادی یک اصل اساسی در کار خلاق است. راههای زیادی برای انجام کارها وجود دارد و مقید نمودن افراد به تبعیت از یک الگوی خاص آثار منفی دارد.

۷- در کلاس جوی خلاق ایجاد کنید: کلاسی دارای جو خلاق است که فضایی آزاد داشته باشد و لازمه این امر فقدان ترس و احساس امنیت است. در این راستا ایجاد گروههای کلاسی نقش مؤثری دارد. بچه ها با شرکت در این گروهها و ایجاد افکار خلاق احساس لذت و رضایت می کنند.

۸- به کودک یاد بدهید تفکر خلاق خویش را ارزشمند بدانند: یک روش این است که بچه ها عادت کنند افکارشان را در یک دفتر مخصوص یاد داشت کنند؛ حتی اگر در ارزش آن ایده تردید داشته باشند، زیرا ممکن است در زمانی دیگر مورد بررسی و انتقاد و تغییر قرار گیرد یا ایده مهم دیگری را در آنها برانگیزد.

۹- مهارت هایی را به منظور اجتناب از بد آموزی همسالان آموزش دهید: بچه های خلاق گاهی ویژگی های دارند که می تواند آثار نا مطلوبی بر روی کلاس بگذارد مانند مستقل عمل کردن و عدم هماهنگی و اعتنا به جمع و اهداف گروه. مریان باید مهارت های لازم برای شناخت احساسات دیگران را به آنان بیاموزند و اجازه دهند منفرد عمل کنند اما آنگونه که خود را از جمع جدا نسازند. می توان گاهی از بچه های خلاق به عنوان سرگروه استفاده کرد یا از آن ها خواست ایده شان را برای بقیه دانش آموزان شرح دهند تا دیگران هم به ارائه ایده های نو تشویق شوند.

۱۰- اطلاعات لازم درباره فرایند خلاق را ارائه دهید تا دانش آموزان با مراحل و شرایط بروز خلاقیت آشنا شوند. آن ها باید بدانند که همه افراد به یک شیوه و در شرایط یکسان به خلاقیت دست نمی یابند. همچنین روش های مطالعه و تمرکز در افراد متفاوت است پس هر کس باید خود را در شرایط مختلف بیازماید و بعد از فراهم آوردن محیط مناسب درباره موضوع فکر کند.

۱۱- احساس ضعف در برابر شاهکارها را دور کنید: این احساس مانع رشد استعداد خلاق می شود. اگر معلم وقت بگذارد و جزییات روشی که هنرمند یا نویسنده استفاده می کند برای دانش آموز توضیح دهد این احساس ضعف کاهش می یابد و دانش آموز یک شاهکار را چیزی ماورای قدرت فرد نمی داند.

۱۲- یادگیری خود انگیز را تشویق و ارزیابی کنید: کنجکاوی بچه ها موجب خود انگیزی آن ها می گردد. سازمان بندی زیاد و برنامه ریزی مانع بروز این مورد که عامل مهمی در ایجاد خلاقیت است می شود و البته چگونگی ارزیابی نیز در این امر اهمیت دارد که باید بر اساس توانایی تکمیل و کاربرد اصول باشد نه حفظ مطالب. این که دانش آموز با آموختن یک قاعده ریاضی بتواند آن را در موارد دیگر به کار ببرد یا برای مطالبی که هنوز گفته نشده راه حل هایی پیشنهاد کند قابل تحسین است.

۱۳- خار در پای ایجاد کنید یعنی اینکه توجه بچه ها را به یافته های بحث انگیز جلب کنید: افرادی که تفکر خلاق دارند، به طور دائم با مشکلات دست و پنجه نرم می کنند، به آن فکر می کنند، تحلیل کرده و راه حل های مختلف را می سنجند. معلمان در مدارس ابتدایی می توانند انگیزه بچه ها را با ایجاد سؤالات و کمک به آنها برای یافتن جواب حفظ کرده و خا رهایی در پا ایجاد نمایند.

۱۴- برای تفکر خلاق ضرورت های ایجاد کنید: ایجاد فرصت هایی که فراگیران مجبور به تفکر باشند؛ مثل استفاده از مسائلی که تا حدی مشکل باشد و به راحتی به جواب نرسد. البته بهتر است مسائل مختلفی با سطوح دشواری متفاوت به تناسب توانایی های دانش آموزان طرح شود تا باعث سرخوردگی آنان نگردد.

۱۵- موقعیت‌ها یا برای فعالیت و فرصت‌ها یا برای آرامش ایجاد کنید: تقسیم اوقات به فعال و آرام در ایجاد ایده‌های تازه مهم است. گاهی ایده‌های خلاق در سکوت به وجود می‌آید و گاه در فعالیت‌های متنوع. معلم باید به بچه‌ها کمک کند تا هر روز اوقاتی در سکوت و آرامش باشند و تمام وقت در گروه نمانند. یکی از مؤثرترین روش‌ها در این زمینه استفاده از «تکنیک تفکر» است یعنی از فراگیران بخواهیم چند لحظه با چشمان بسته در سکوت به یک موضوع فکر کنند و سپس نظرشان را روی کاغذ بنویسند یا اشتباهشان را اصلاح کنند.

۱۶- برای رسیدن به عقاید، منابع قابل دسترسی فراهم کنید: در مدارس امکان فراهم آوردن همه منابع نیست باید به دانش‌آموزان پیام‌زید از منابع در دسترس حد اکثر استفاده را برای رسیدن به هدف بنمایند.

۱۷- عادت رسیدن به کاربرد کامل عقاید را تشویق کنید: بچه‌ها را عادت دهید که به اندازه کافی به مغزشان برای رسیدن به نتایجی و رای نتایج منطقی فشار وارد کنند.

گاهی نیاز است هفته‌ها یا ماهها یک مطلب را تا به دست آوردن شواهد کامل دنبال کنند.

۱۸- کسب شناخت در رشته‌های مختلف را تقویت کنید: شناخت، و رای رشته تخصصی در ایجاد عقاید بنیادی مفید است. بسیاری از روشها و عقایدی که در یک رشته طرح می‌شود از رشته دیگری گرفته شده است. تک بعدی فکر کردن یا مطالعه تک بعدی مانع بروز خلاقیت می‌شود.

۱۹- معلمانی با روحیه حادثه‌جو باشید: بچه‌های بسیار خلاق روحیه حادثه‌جویی دارند و معلما نی که دارای چنین روحیه‌ای هستند این ویژگی را در این دانش‌آموزان تقویت می‌کنند.

موانع خلاقیت در محیط مدرسه

۱- تأکید زیاد بر نمره دانش‌آموز به عنوان ملاک خوب بودن

این مسئله یکی از شایع‌ترین موانع رشد خلاقیت در دانش‌آموزان به شمار می‌رود. هنگامی که دانش‌آموز احساس کند، تنها چیزی که اهمیت بیشتری دارد و در ارزیابی‌ها ملاک خوب بودن شمرده می‌شود، نمره بالاست و نه چیز دیگر، در نتیجه کسب نمره بیشتر به خودی خود برای وی حکم مهم‌ترین هدف را پیدا می‌کند و بنابراین او تنها در جهت به دست آوردن آن می‌کوشد در چنین جوی تلاش برای خلاقیت و نوآوری برای دانش‌آموز معنایی نخواهد داشت.

۲- روش‌های تدریس سنتی و مبتنی بر معلم محوری

به کارگیری افراطی روش‌های سنتی که در آن‌ها غالباً معلم نقش محوری را در کلاس ایفا می‌کند و بیش‌تر مبتنی بر سخنرانی و استفاده از مهارت‌های کلامی است، سبب می‌شود دانش‌آموز در فرآیند تدریس و یادگیری و ایفای یک نقش فعال فرصت مشارکت کمتری را پیدا کند. دانش‌آموزی که در این نوع سیستم تحصیل می‌کند مجالی برای بروز استعدادهای خلاق نمی‌یابد و به تدریج تحرک و پویایی خود را از دست می‌دهد.

۳- عدم شناخت معلم نسبت به خلاقیت

در بسیاری از موارد آشنا نبودن معلم یا مربی با شیوه های پرورش خلاقیت دانش آموزان خود به تنهایی یک مانع بزرگ در این زمینه محسوب می شود. معلمی که شناخت صحیحی از ماهیت خلاقیت، موانع و روش های پرورش نداشته باشد، بدیهی است نه تنها نمی تواند اقدامی برای بروز استعداد های خلاق دانش آموزان خود در کلاس انجام دهد، بلکه ممکن است ناآگاهانه و به مرور زمان کلاس درس خود را به محیطی تبدیل کند که در آن خلاقیت دانش آموز سرکوب می شود.

۴- فقدان حداقل امکانات لازم برای انجام فعالیت های خلاق دانش آموزان

هر چند بسیاری از فعالیت های خلاق نیازمند هزینه ها و امکانات خاصی نیست و اغلب آن ها با اندکی تغییر در روش های تدریس و استفاده بهینه امکانات و فضای آموزشی موجود در مدارس قابل اجراست، اما گاهی فقدان این حداقل امکانات لازم سبب می شود که انجام برنامه های پرورش خلاقیت در کلاس و مدرسه با مانع یا شکست روبه رو شود. این کمبودها در بسیاری از موارد تأثیری مخرب بر علاقه و انگیزه دانش آموزان برای شرکت در این برنامه ها می گذارد.

۵- اهداف و محتوای کتاب های درسی

موضوع اهداف و محتوای درسی مبحثی بسیار گسترده است و از جوانب مختلف قابل بررسی می باشد اما در این جا تا این حد بدان اشاره می شود که چنان چه در یک نظام آموزشی کتاب درسی به عنوان مهم ترین و تنها منبع تدریس و آموزش مورد استفاده قرار گیرد و در عین حال در میان اهداف و محتوای آن چیزی به عنوان پرورش خلاقیت منظور نشده باشد، مسلماً دانش آموز آزادی عمل و توانایی لازم را نخواهد داشت که پا را از چارچوب کتاب درسی خود فراتر بگذارد و در نتیجه او می آموزد تا صرفاً در محدوده کتاب درسی خود بیندیشد و نه بیش تر.

۶- توجه نکردن به تفاوت های فردی دانش آموزان

در نظر نگرفتن این واقعیت که هر دانش آموز در عین اشتراکاتی که با سایر دانش آموزان دیگر دارد، یک انسان منحصر به فرد است و دارای استعدادها، علایق و کشش های ویژه خود نیز می باشد، سبب می شود معلم دید و نگرشی یکسان نسبت به همه دانش آموزان داشته باشد، این نوع نگرش در حوزه پرورش خلاقیت یک مانع اساسی محسوب می شود و به ویژه سرخوردگی دانش آموزان خلاق را به دنبال خواهد داشت.

۷- ارائه تکالیف درسی زیاد به دانش آموزان

معمولاً انجام تکالیف درسی بخش عمده ای از وقت دانش آموزان را به خود اختصاص می دهد. در مواردی که به دانش آموز تکالیف زیادی داده می شود و او ناچار می شود همه توان و انرژی فکری خود را برای انجام آن تکالیف صرف کند، در نتیجه دیگر فرصت و همچنین توانایی چندانی برای پرداختن به فعالیت های دیگر نخواهد داشت. به علاوه از آن جا که غالباً انجام زیاده از حد تکالیف درسی برای دانش آموزان چندان خوشایند نیست، این موضوع می

تواند سبب بی‌علاقگی و بی‌میلی آن‌ها نسبت به فعالیت‌های دیگر از جمله فعالیت‌های خلاقانه که غالباً نیازمند آرامش فکری و روانی است شود.

نتیجه‌گیری

انسانها از استعداد نوآوری و خلاقیت برخوردارند؛ بنابراین نباید آن را فقط در انحصار افراد خاصی فرض کرد. در واقع، جلوگیری از عوامل بازدارنده ظهور خلاقیت مهمتر از وجود استعداد خلاقیت است، زیرا در صورت آزادسازی ذهن از پیش‌فرضها و الگوهای زنجیره‌ای، در مدت کوتاهی می‌توان قدرت خلاقیت و به‌کارگیری فکرهای نو را به نحو چشمگیری افزایش داد. در راه ظهور خلاقیت موانع متعددی وجود دارد. افزایش توان خلاقیت و نوآوری، در گرو رفع این موانع است. خلاقیت یکی از عالی‌ترین و پیچیده‌ترین فعالیت‌های ذهن آدمی است که تعلیم و تربیت باید بدان توجه کند. خلاقیت نه فقط به هوش و تفکر بلکه به سازمان شخصیت فرد نیز مربوط می‌شود، تربیت ازادانه کودک در وضعیتی که والدین دارای علائق قوی گوناگونی باشند باعث بروز صفت خلاقیت در کودکان می‌شود. وظیفه و رسالت سازمان‌های آموزش و پرورش و از جمله مدارس این است که به کارگماری مدیران مبتکران و نوآور و ارائه طرح‌های جدید و روش‌های نو، زمینه بروز این ویژگی‌های آدمی را در معلمان و دانش‌آموزان فراهم آورند و فضای مدارس را به فضای بالنده، خلاق، مبتکر، روح‌افزا، صمیمانه اثربخش، پرتلاش هماهنگ و لذت‌بخش تبدیل کنند. البته این امر مستلزم تدوین طرح‌ها و برنامه‌های گوناگونی است که مدیران مدارس باید با اجرای تدریجی آنها، تحول، تحرک و تغییرات جدیدی در واحدهای آموزشی پدید آورند.

راه‌کارهای پیشنهادی معلمان

- تدوین و اجرای سیاست‌های انگیزشی و تشویقی برای همکاران
- آموزش نیروی انسانی توسط اساتید مجرب در قالب کارگاه‌های تابستانی
- طرح موضوع به صورت کاربردی در جلسات شورای معلمان
- تشویق معلمان به آزمایش کردن و به‌کاربردن روش‌های تازه
- ایجاد محیط آزاد و روابط صمیمانه میان معلمان و رهبران رسمی مدارس برای به‌کاربردن یافته‌ها و روش‌های نوین
- تشخیص ارزش کار و تشویق افرادی که به آزمایش روش‌های نوین مبادرت می‌ورزند.

راهکارهای پیشنهادی دانش‌آموزان

- برای پرسش‌های دانش‌آموزان باید اهمیت قائل شده و آنان را راهنمایی نمود تا خود جواب پرسش‌ها را بیابند (تقویت روحیه پرسشگری و کنجکاوی)
- عقاید غیرعادی باید مورد احترام قرار گیرد و ارزش آن برای کودکان روشن شود.
- باید به کودکان نشان داد که عقایدشان دارای ارزش است و عقایدی که امکان اجرای آن در کلاس میسر باشد، پذیرفتنی است.

- گاهی اوقات بدون این که تهدیدی از جهت نمره، ارزش یابی و یا انتقاد در کار باشد باید کودکان را آزاد گذاشت تا کارهایی را که خودشان می خواهند انجام دهند.
- هرگز نباید در مورد رفتار دانش آموزان بدون این که علل و نتایج آن مشخص شود، قضاوت نمود.
- تشویق دانش آموزان به داشتن و ارائه اندیشه های بکر

منابع و مآخذ

- اسبورن، الکس، اس. (۱۳۸۱). پرورش استعداد همگانی ابداع و خلاقیت، ترجمه حسن قاسم زاده، نشر دنیای نو، چاپ سوم.
- افروز، غلامعلی. (۱۳۷۳). مقدمه ای بر روانشناسی و آموزش و پرورش کودکان استثنائی، انتشارات دانشگاه تهران.
- استرایکر، سوزان (۱۳۸۵). کلیدهای پرورش خلاقیت هنری در کودکان و نوجوانان، مترجم اکرم قیطاسی، موسسه انتشاراتی صابرین.
- بنی جمالی، شکوه السادات و احدی، حسن. (۱۳۷۰). بهداشت روانی و عقب ماندگی ذهنی، انتشارات نشرنی.
- برونو، فرانکو. (۱۳۷۰). فرهنگ توصیفی روانشناسی، ترجمه مهشید یاسائی و فرزانه طاهری، انتشارات طرح نو.
- ترزا، آمابلی. (۱۳۷۵). شکوفائی خلاقیت کودکان، ترجمه حسن قاسم زاده و پروین عظیمی، نشر دنیای نو.
- تلخایی، محمود. (۱۳۸۰). بررسی عوامل درون مدرسه ای موثر بر خلاقیت دانش آموزان کلاس پنجم ابتدائی شهرستان زنجان.
- توران نژاد، ربابه. (۱۳۷۸). بررسی خودانگاری معلمان ابتدائی در باره توجه آنان نسبت به پذیرش خلاقیت.
- تورنس، ئی پال. (۱۳۷۲). استعدادها و مهارتهای خلاقیت، مترجم دکتر حسن قاسم زاده، نشر دنیای نو.
- چونگ، وو کیم. (۱۳۷۴). سنگفرش هر خیابان از طلاست، ترجمه محمد سوری، انتشارات سیمین.
- حاجی دخت، بهاره. (۱۳۸۷). بررسی ارتباط فرهنگ سازمانی و خلاقیت مدیران متوسطه دخترانه ارومیه.
- حسینی، افضل السادات. (۱۳۷۸). خلاقیت و رشد آن در سازمان، فصلنامه تحول اداری، دوره چهارم، شماره ۱۷.
- حسن زاده، فریبا. (۱۳۸۳). بررسی توصیفی تاثیر آموزش بارش مغزی بر خلاقیت.
- دافی، برنادت، (۱۳۸۰). تشویق خلاقیت و تخیل در کودکان، ترجمه مهشید یاسائی، انتشارات ققنوس.
- دائمی، حمیدرضا و مقیمی، سیده فاطمه. (۱۳۸۳). هنجاریابی آزمون خلاقیت تورنس، (<http://www.SID.ir>).
- دوپونو، ادوارد. (۱۳۸۷). خلاقیت کارآمد. ترجمه ملک دخت قاسمی نیک بخش، نشر اختران.
- رسولی پور، منصور. (۱۳۸۶). اهمیت خلاقیت و روشهای پرورش آن در دوره ابتدائی (<http://www.aftab.ir>).
- رشد معلم. (۱۳۷۷). مجله علمی فرهنگی آموزشی، وزات آموزش و پرورش، آذرماه ۷۷.

- سرمد، زهره و بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۸۵). روشهای تحقیق در علوم رفتاری، انتشارات آگه
- سیف هاشمی، فخرالسادات. (۱۳۸۲). بررسی رابطه بین ذهنیت فلسفی و خلاقیت مدیران مدارس متوسطه شهر اصفهان.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۷۲). روانشناسی پرورشی، انتشارات آگه تهران.
- شهبازی، صادق و شهریاری، بهروز. (۱۳۸۶)، روش استفاده از دانش خلاقیت شناسی (<http://www.Knowclub.com>).
- صافی، احمد. (۱۳۷۹). مدیریت و نوآوری در مدارس، انتشارات سازمان انجمن اولیاء و مربیان.
- طالب زاده، عباس. (۱۳۸۵). خلاقیت و نوآوری در افراد و سازمان ها، ماهنامه علمی - آموزشی تدبیر، سال پانزدهم، شماره ۱۵۲.
- فرندیان، فرج الله. محتوی بررسی و پژوهشی خلاقیت دانش آموزان، مجله رشد تکنولوژی، شماره ۵ و ۶.
- قاسم زاده، علی. (۱۳۸۱). نگاهی به تاثیر روشهای تدریس سنتی و پیشرفته در خلاقیت دانش آموزان.
- فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش (۱۳۷۹)، دوره هفتم، بهار ۷۹.
- قاضی، قاسم. (۱۳۶۲). روانشناسی انسان سلطه جو، مرکز نشر سپهر.
- کلارنس ج. راو. (۱۳۶۶). مباحث عمده در روانپزشکی. ترجمه جواد وهاب زاده، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.
- کفایت، محمد. (۱۳۷۳). بررسی ارتباط شیوه ها و نگرشهای فرزند پروری با خلاقیت دانش آموزان سال اول دبیرستانهای اهواز.
- لورا. ای. برگ. (۱۳۸۵). روانشناسی رشد، نشر ارسباران، چاپ هفتم.
- موید نیا، فریبا. (۱۳۸۴). بررسی انگیزه نوآوری معلمان و ارتباط ساختار سازمانی مدرسه در مدارس دخترانه شهرستان خوی.
- هارتلی بروئر، الیزابت. (۱۳۸۴). ایجاد انگیزه در کودکان، مترجم احمد ناهیدی، انتشارات جوانه رشد،
- هاشمی، حاجیه. (۱۳۸۳). بررسی عوامل درون مدرسه ای مرتبط با ابتکار و خلاقیت دانش آموزان پا به پنجم منطقه سردرود.

Anastasi, A. (1988). Psychological testing. (6 ed.). New York: MacMillan.

Auzmendi, E., Villa, A., & Abedi, J. (1996). Reliability and validity of a newly-constructed multiple-choice creativity instrument. *Creativity Research Journal*, 9 (1), 89-95.

Diane Peters (2008). *Creative Kids: 4 Ways To Spark Their Imaginations*.

instructional materials: A review of research. *Journal of creative behavior*, 20, 153-182.

McAdam, R, Keogh, W. (2004). Transitioning towards creativity and innovation measurement in SMEs. *Creativity and Innovation Management*, 13 (2), 126-139.

- O'Neil, H., Abedi, J., & Spielberger, C. (1994). The measurement and teaching of creativity. In H. O'Neil & M. Drillings (Eds.). *Motivation: Theory and research*, (pp. 245-263). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Proctor, R. M. G. & Burnett, P. S. (2004). Measuring Cognitive and Dispositional Characteristics of Creativity in elementary students. *Creativity Research Journal*, 16 (4), 421-429.
- Torrance, E. P., & Goff, K. (1986). A quiet revolution. *Journal of Creative Behavior*, 23, 136-145. of SID.
- Knight; K.E. (1967). A Descriptive Model Of The Intra – Firm Inovation Process; Thw Jornal Of Business; 40 pp: 487- 496.
- Rosenfeld; Rand Servo; J. C. (1990); Facilitating Inovation In Large Organization; In M.A.West And J. L. FARR (EDS) *Inovation And Crativity At Work: Psychological And Organization Strategies*; John. Willy & Sons; West Sussn; pp 251- 266.

